

УДК 338.33:338.

Т.Ю. Білоусько, канд. екон. наук, доц. (*ДБТУ, Харків*)

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Попри широкомасштабну агресію та величезні втрати, аграрний сектор України не зменшує свого значення у формуванні конкурентоспроможності національної економіки, про що свідчать такі показники: за результатами 2022 р., питома вага галузі у внутрішньому валовому продукті (ВВП) країни складала 8,2% [1]; частка продукції агропромислового комплексу в загальній структурі експорту товарів з України в 2022р. становила майже 53%, було отримано 23,6 млрд дол. США виручки [2].

Специфіка аграрної галузі проявляється у її значних масштабах, особливих умовах виробництва, різноманітні форм суб'єктів господарювання, обмеженості виробничих ресурсів. Це вимагає від суб'єктів аграрного ринку постійно підтримувати високий рівень конкурентоспроможності за рахунок умов природного, технологічного, інноваційного та організаційно-економічного характеру, поглиблення та розвитку кооперації, інтеграції, підвищення концентрації виробництва, його диверсифікації.

Саме диверсифікація, яка передбачає одночасний розвиток кількох чи багатьох, не взаємопов'язаних технологічно видів виробництва та обслуговування, розширення асортименту виробленої продукції та послуг, дає можливість підприємствам "триматися на плаву" при складній економічній кон'юктурі. У такому разі збитки від нерентабельних товарів перекриваються прибутком від інших видів продукції. Диверсифікація аграрного виробництва тісно пов'язана з проблемами забезпечення населення робочими місцями, ефективного використання фінансових ресурсів, охорони навколишнього середовища тощо.

Теоретичні основи у дослідженні зазначеної проблематики закладені відомими зарубіжними та вітчизняними вченими. Разом з тим можна відзначити питання, які вимагають сьогодні пильної уваги та відповідного рішення. До них насамперед відносять питання визначення економічної природи, причини виникнення та необхідних умов для оптимального використання диверсифікації з урахуванням особливостей аграрного виробництва. Потребує дослідження диверсифікація праці, маркетингова політика аграрних підприємств,

розвиток диверсифікації дрібнотоварного аграрного виробництва, оцінка доцільності реалізації тих чи інших варіантів диверсифікації та визначення очікуваного ефекту її використання.

Найважливішою передумовою здійснення диверсифікації на підприємстві є зниження прибутковості капіталу, вкладеного у традиційне виробництво. При цьому потрібно враховувати й особливості диверсифікації виробничої діяльності аграрних підприємств, а саме, мінливість ринків сільськогосподарської продукції, підвищену ризикованість, труднощі в залученні інвестицій. Вибір напрямів розвитку диверсифікації виробництва та диверсифікованих продуктів значною мірою залежить від фінансового стану та можливості розвитку ефективних форм організації виробництва.

Диверсифікація може здійснюватися з метою:

- зміцнити своє становище у конкурентній боротьбі;
- своєчасно відреагувати на зміну економічної кон'юнктури;
- переміщення капіталу з традиційних чи малоприбуткових галузей у нові наукомісткі та перспективні чи високорентабельні галузі;
- вирівнювання галузевих сезонних коливань та зниження ризиків;
- для розміщення вільних коштів [3].

Але потрібно враховувати, що сприяючи процесу усупільнення виробництва шляхом розвитку прямих міжгалузевих зв'язків, диверсифікація породжує і негативні наслідки: зі збільшенням числа різнорідних підприємств у диверсифікованій структурі зростають проблеми управління виробництвом, координації впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

В умовах агропромислової інтеграції диверсифікація виробництва переважно розвивається у двох основних напрямках: перше – поглиблення переробки сільськогосподарської сировини та доведення готової продукції до кінцевого споживача; друге – розвиток високоприбуткових виробництв між підприємствами, не пов'язаних із сільським господарством, що дає можливість покривати збитки галузей рослинництва та тваринництва [4].

Однією із стратегій диверсифікації виробничої діяльності аграрних підприємств є запровадження альтернативних систем сільського господарювання. До таких методів ведення аграрного виробництва відносять: біоінтенсивне міні-землеробство (Biointensive Mini-Farming); біодинамічне землеробство (Biodynamic Agriculture); технології використання ефективних мікроорганізмів або EM-

технології (Effective Microorganism Technologies); маловитратне стале землеробство (LISA – Low Input Sustainable Agriculture); органічне сільське господарство (Organic Agriculture або Organic Farming); точне землеробство (Precision Farming or Precision Agriculture) та ін. Ці моделі ґрунтуються на глибокому розумінні процесів, що відбуваються в природі, спрямовані на поліпшення структури ґрунтів, відтворення їхньої природної родючості та сприяння утворенню екологічно стійких агроландшафтів [5].

Особливу зацікавленість в аграрних підприємствах викликають біотехнологічні виробництва, попит на продукцію яких зростає як на внутрішньому, так й на світових ринках. Біоекономіка включає сільське господарство, біофармацевтику, харчову промисловість, лісове, целюлозно-паперове виробництво, рибальство, а також виробництво ферментів, біопалива, біоремедіацію ґрунтів і води. У країнах з розвинутою економікою розвиток біотехнологій і перехід до біоекономіки сприймають як один із ключових механізмів виходу із кризи [6], що буде актуальним для України у повоєнному відновленні економіки.

Таким чином ми можемо зазначити, що всебічне пізнання економічної категорії та механізму прояву диверсифікації свідчить про об'єктивну необхідність та закономірність її прояву і є передумовою управління ефективністю аграрного виробництва та відповідно, підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Інформаційні джерела:

1. Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах у 2022 році. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
2. Виручка від українського аграрного експорту торік скоротилась на 15%. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3673506-viruska-vid-ukrainskogo-agrarnogo-eksportu-torik-skorotilas-na-15-iae.html> (дата звернення: 26.04.2023)
3. Зінчук Т. О. Диверсифікація бізнесу на сільських територіях: досвід країн світу. *Економіка АПК*. 2018. №4. С. 23-31
4. Білоусько Т. Ю., Білоусько Р. С. Диверсифікація підприємницької діяльності аграрних підприємств у забезпеченні їх конкурентоспроможності. *Вісник ХНАУ*. Серія: Економічні науки. 2018. №3. С. 353-360
5. Нікітченко С. Диверсифікація як стратегія сталого розвитку аграрних підприємств. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 4. С. 58-67.
6. Федулова Л.І., Федулова К.І., Формування інноваційної системи біотехнологій: досвід зарубіжних країн, проблеми України. *Наука та інновації*. 2012. Т.8. №4. С.51-66.